

КОНТАМІНАЦІЯ ЯК ОДНА З ФОРМ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ

Косович О. В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

У статті розглянуто контамінацію (блендинг) як самостійний спосіб словотворення, виявлено універсальні і лінгвокреативні особливості контамінацій (блендів), які функціонують в сучасній французькій мові, що дозволяє розглядати контамінацію (блендинг) у широкому значенні в рамках загальної лінгвістики. Виокремлено об'єктивні класифікаційні характеристики, які дозволяють диференціювати контамінації з-поміж одиниць інших словотвірних типів, описано специфіку таких лексем.

Ключові слова: інновація, неологізм, усічення, контамінація, телескопізм, неоконтамінант.

The article deals with contamination (blending) as a separate way of word formation, with universal and linguistic creative peculiarities of contaminations (blends) that function in modern French language, this makes it possible to consider contamination (blending) in the broad sense within the limits of general linguistics. Objective classification characteristics that make it possible to differentiate blends among units of other word-formative types are marked out, the specificity of these lexemes is described

Key words: innovation, neologism, truncated word, blending, portmanteau word, neoblend.

Актуальність статті пояснюється перспективністю вивчення явища контамінації (блендингу) завдяки активному поширенню цього феномена в системі сучасної французької мови, що передбачає однозначне визначення статусу контамінації (блендингу) в рамках словотворення, виокремлення об'єктивних класифікаційних характеристик, які дозволяють диференціювати контамінації з-поміж одиниць інших словотвірних типів, опис специфіки таких лексем. **Об'єктом** дослідження в цій науковій розвідці є інновації-контамінації французької мови початку ХХІ століття. **Предметом** дослідження є універсальні особливості контамінованих лексем, їхні лінгвокреативні особливості. **Мета** – вияв характерних особливостей контамінацій (блендів) у складі сучасної французької мови.

Контамінація (блендинг) є самостійним способом словотворення, що породжує своєрідні одиниці – контамінації (бленди), які володіють як універсальними, так і лінгвокреативними особливостями.

Слова-бленди є типом лексики, яка може бути створеною завдяки усіченням. Не йдеться про усічення в чистому вигляді, а про комбінацію кількох способів. М. Гревіс веде мову також про складені слова або слова-валізки. Останній термін походить від *portmanteau word* (англ.), а відтак є калькою з англійської мови [13, с. 234].

Телескопізм “є словом, створеним амальгамою початкової та кінцевої частин слова” [15], словом, утвореним злиттям щонайменше двох слів, наявних у мовному лексиконі. “Формально цей метод утворення лексичних одиниць, особливо іменникових, характеризується телескопією двох основ, кожна з яких є усіченою, однак за таких умов, коли новостворене слово зберігає спільний сегмент двох основ, як наприклад, *informa(tion) (auto)matique* → *informatique*” [18, с. 52].

Зазначимо, що чимало лінгвістів не визнають цей спосіб самостійним. Так, зокрема В. М. Лейчик, аналізуючи лексичні елементи, утворені з допомогою цього методу у французькій мові, розглядають контамінацію як вияв народної етимології або ж аналогії [6, с. 16]. Цьому положенню можна протиставити підхід, що знайшов відображення в працях Л. О. Тарасової, яка вважає телескопію самостійним способом словотворення [8, с. 42]. Крім украї суперечливого трактування статусу лексичних одиниць, утворених у результаті використання цього способу

словотворення, складність їх аналізу викликає і неоднозначне тлумачення терміна *контамінація*. Найширше трактування таких лексем спостерігаємо в працях О. М. Ардаматської, яка вважає ці слова телескопізмами – лексичними одиницями, утвореними з будь-яких фрагментів і контрактур [2, с. 19]. На думку Г. М. Алієвої, телескопізм є результатом міжсловного нашарування, коли “на кінець основи одного слова накладається початок другого слова. Таким чином, виникає складноскорочена лексема “спеціального виду”, яка містить у своєму складі семантичне значення обох об’єднаних слів, а у своїй основі – спільні основи” [1, с. 36]. К. Л. Єгорова дещо звужує межі терміна *телескопне слово* і відзначає, що в його формуванні “беруть участь два слова, накладаючись одне на інше таким чином, що в новотворі виявляються спільними для обох джерел, ніби таких, що злилися в одне, цілі звуки, морфеми, склади” [5, с. 57]. За такого підходу до складу елементів не входить значна кількість слів, утворених тільки усіченням морфів і які слугують лексичною основою явища телескопії. Типовим прикладом таких лексем є приклад *proxélicisme ← proxénétisme + prosélytisme (religion qui fait le trottoir)*. У семантиці цього утворення поєднуються значення його компонентів.

Як підкреслює О. М. Бортнічук та інші, поняття “телескопія” з’явилося з потреби найменування цього способу словотворення у зв’язку з тим, що процес утворення слів нагадує складання трубок телескопа” [3, с. 174].

Тобто загальне правило телескопізма (слова-валізки) полягає в поєднанні усічення і складення. За М. Гревісом, об’єднуються початок слова і кінець слова. Він зазначає, що телескопізми з’являються через комбінацію не тільки початку (апокопа) одного слова і закінчення (афереза) другого, але й також об’єднання початків і закінчень слів між собою [13, с. 234]. Два останні можуть комбінуватися з простими словами. Назвемо різні типології цього феномена: апокопа + афереза: *caméra + magnétoscope → caméscope*; апокопа + апокопа: *modulateur + démodulateur → modem*; афереза + афереза: *vinyle + coton > nylon*; апокопа + просте слово: *téléphone + carte → télécarte*; афереза + просте слово: *bureau + informatique → bureautique*. Ж. Горсі додає ще останню модель – апокопу або аферезу і синкопу: *media + sémiologie → médiologie* [11, с. 225]. У даному контексті М. Гревіс зазначає, що не варто плутати телескопізми з явищем гаплогії, що “редукує в одну форму подібні склади” [13, с. 234].

Ми трактуємо контамінацію як самостійний спосіб словотворення у французькій мові, який полягає в поєднанні двох або більше усічених основ чи слів, а також злиття повного слова / основи з усіченим, внаслідок якого утворюється нове слово, яке повністю чи частково поєднує значення всіх структурних компонентів, які входять до нього. Незважаючи на розмаїття суміжних термінів на позначення одиниць, які є результатом такого процесу, перевагу надаємо терміну контамінація, як більш традиційному та, на нашу думку, об’ємнішому з-поміж аналогічних.

Отже, до контамінацій відносимо одиниці, в утворенні яких діють два процеси – усічення і об’єднання компонентів, а при об’єднанні вихідних форм шляхом накладення активізується процес усічення. Контамінація, таким чином, є результатом взаємодії двох (звичайно) або більше вихідних одиниць, які проходять процес усічення і об’єднуються в єдину лексему, і мають подібні фрагменти в своїй структурі й комбінуються шляхом накладення.

Таким чином, контамінаційне твірне (бленд) – номінативна модельована одиниця, утворена, як правило, з двох слів з усіченням щонайменше одного з них у місці з’єднання, з можливим накладанням і вставками морфів, а також зі збереженням акцентно-складової структури одного з вихідних слів, узятого як морфологічний зразок.

На нашу думку, через специфіку творення, термін *контаміноване утворення* перебуває в проблематиці понятійних меж, а відтак постає питання його інтеграції чи неінтеграції у сферу регулярних мовних механізмів. З одного боку, деякі лінгвісти вбачають у контамінації повну її відмінність, або оцінюють її як феномен, який залишається за межами мови по відношенню до інших лінгвістичних знаків. Це позиція Ж. Парі [19], Ж. П. Мартена [16] і Ж. Мілнера [17],

які наполягають на “протиприродному” характері цього способу творення слів. Натомість, інші науковці ранжують телескопізм серед слів, що продукуються в межах мови. Так, М. Рона [20], Л. Гільбер [14], М. Ф. Мортуро [18] унормовують ці утворення у звичне функціонування лексичної неології. Услід за А. Гризійон [12] і Б. Фраденом [9], ми пропонуємо продемонструвати те, що сфера контамінованого утворення є значно складнішою, що передбачає нестійкий дискурсивний, мовленнєвий компроміс, який діє на межі нормативності і креативності. При цьому така лексема становить своєрідний лексичний спосіб, який “грає” на пластичності, еластичності мови, аби таким чином переглянути / розсунути її межі. Такий перегляд передусім стосується матеріальності лексем і знаходить глибокі мотивації тільки на семантико-референтному рівні.

З погляду лексики, контамінація є немовби прошарком чи нестійким проміжком лексику стосовно її дискурсивної актуалізації. Наприклад: “*La balle est dans le camp du consommateur qui devrait devenir consommateur. Ce n’est pas si facile, ça demande du temps d’information, de vérification et de réflexion. Il faut être motivé et obstiné sans pour autant devenir intégriste*” [21]. Цей приклад демонструє типову контамінацію *consommateur*, що базується на амальгамі двох лексем-джерел *consommateur* + *acteur*. Одиниця *consommateur* таким чином інтегрується в склад дискурсивної неології, відзначаючись креативністю, однак будучи створеною за повторної циркуляції чи повторного використання лексем з наявного мовного матеріалу. Дискурсивний обсяг цієї контамінації також виявляється в його кон’єктурній природі (чи походженні), що виражається в тому, що ця лексема не виходить за межі певного контексту. За цього, контамінація *consommateur* з’являється як спонтанне утворення, яке уможливило зародження нового слова на основі двох існуючих, “не вдаючись до морфологічної логіки” [10]. Можемо стверджувати, що цей спосіб використовує саме той пласт (“проміжок”), що веде від мови до мовлення, закріплюючись на неологічних матрицях, запрограмованих мовною системою.

Звичайно домінантне значення одного зі складників такого новотвору посилюється за рахунок семантики решти елементів, а також завдяки смислового відтінку, що може вноситися і суфіксом (якщо він наявний). Як зазначає М. Ю. Гетманська, часто ці значення нашаровуються одне на одного таким чином, що інколи важко визначити, яке з них є визначальним [4]. Як наслідок такої взаємодії є поява одного нового стилістично маркованого значення, яке містить всі решту слів.

Л. Ф. Омельченко вважає, що в основі створення телескопійних слів є навмисність, зумовлена не тільки потребою позначення понять, що заново виникають, але й прагненням до оригінальності, бажанням надати мові експресивності [7, с. 68]. Незвичність таких лексем дозволяє використовувати їх у газетних, журнальних публікаціях для створення певного комічного ефекту, для надання гостроти, для привернення уваги до публікації загалом. Наприклад: *bonimenteur* ← *boni* + *menteur*; *lutopiste* ← *lucide* + *optimiste*; *hoolinaute* ← *hooligan* + *internaute*.

Експресивність, емоційність передається з допомогою різних стилістичних засобів, зокрема використанням оказіональних (випадкових) новотворів, які становлять значний відсоток у контамінації і досить часто застосовуються в рекламних текстах тощо. Наприклад, жаргівливі слова-гібриди: *chocolâtrie* ← *chocolat* + *idolâtrie*, *vodkabulaire* ← *vodka* + *vocabulaire*, *yogourmandise* ← *yogourt* + *gourmandise*, *Rôtizzéria* ← *rôtisserie* + *pizzéria*, *vivifantastique* ← *ivifiant* + *fantastique*.

Стосовно морфологічного плану, контамінована лексема перебуває на межі неології через складання вихідних елементів, що спричинено екстремальним характером реалізації таких одиниць і зумовлюють перегляд установлених мовних меж. По-перше, контамінація, наприклад, *teknival*, порушує лінгвістичний знак, впливаючи на цілісність матеріальної форми знака. По-друге, контамінація продукує гібридну рекатегоризацію або лексичний прошарок, що “опирається” диференційній організації лексем. Приклад *clavardage* у морфологічному плані є презентацією N + N (*clavier* + *bavardage*), що найчастіше спостерігаємо в модерних дискурсах. Для реорганізації / злиття лексем є частовживаними також і такі комбінації:

N + Adj: “**Le Noctilien** n’est pas particulièrement dangereux”, assure Fabrice, agent RATP qui distribue conseils et plans des lignes du Noctilien aux passagers” [24]; *Noctilien* ← *nocturne* + *francilien*;

Adj. + N: “*Quelque 92% des mobinautes ont ainsi surfé au moins sur un site via leur mobile*” [27]; *mobinaute* < *mobile* + *internaute*;

N + V: “*Lapa l’a pas tout dit. nightmare cauchemar, cauchemarrer. C’est pas drôle hein?*” [22]; *cauchemarrer* ← *cauchemar* + *marrer*;

V + N: “*Tu te laisses poustache?*” – *comprendre: “Tu te laisses pousser la moustache?” – est pourtant un refrain qu’on entend à nouveau un peu partout, notamment dans les rues d’Angoulême*” [23]; *poustache* ← *pousser* + *moustache*;

Adj + Adj: “*Le 4 janvier, Ernst Martens ira chercher ses euros à la banque. Son premier achat sera une rose pour sa femme Veronika, euromantique, cet Ernst*” [26]; *euromantique* ← *européen* + *romantique*;

N + Adv: “*Il me faudrait plus qu’un dîner arrangé pour m’engager sarkozyquement...*” [21]; *sarkozyquement* ← *Sarkozy* + *critiquement*.

Спостерігаємо чималу кількість неоконтамінацій, створених з допомогою цього способу, які ввійшли до складу словника або перебувають у процесі входження: *clavardage* ← *clavier* + *bavardage* (квебізм, створений з метою заміни англіцизму *chat*); *codec* ← *codeur* + *décodeur*; *Internaute* ← *internet* + *aéronaute*; *nétiquette* (з англ. *netiquette* ← *network* “réseau” + *etiquette*).

На нашу думку, контамінація є самостійним способом створення нових слів, що виступає відокремлено від аббревіації, скорочення тощо. У сучасних умовах розвитку французької мови контамінаційне словотворення виявляє тенденцію до подальшої активної дистрибуції. Такі лексеми, що є незвичною комбінацією лексичних елементів як у структурному, так і в семантичному плані, здатні виступати стилістичним засобом репрезентації інформації в “стиснутій” формі та можуть використовуватися не тільки з метою економії мовленнєвих засобів, але й здебільшого з метою експресії чи створення комічного ефекту. Контаміноване слово є результатом лінгвальної креативності, яка може бути як підсвідомим, так і цілеспрямованим мовленнєвим актом. Крім цього, зазначаємо активне проникнення таких новотворів з розмовного стилю сучасної французької мови в інші регістри, що черговий раз підтверджує тезу про продуктивність контамінації як особливого способу словотворення на сучасному етапі розвитку французької мови.

Література

1. Алиева Г. Н. Окказионализмы в императивном дискурсе / Гюльнара Низамовна Алиева // Пушкинские чтения-2002 : Материалы межвузовской научной конференции. – СПб., 2002. – С. 36–37.
2. Ардаматская Е. Н. Акронимия как форма адаптивности языковой системы (на материале английской морской терминологии) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. 10.02.04 / Елена Николаевна Ардаматская. – Л., 1987. – 20 с.
3. Боргничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке : учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / Елена Николаевна Боргничук, Ирина Васильевна Василенко, Людмила Павловна Пастушенко; под ред. Ю. А. Жлуктенко. – Киев : Вища шк., 1988. – 261 с.
4. Гетманская М. Ю. Семантико-стилистические особенности телескопизмов в современном русском языке [Электронный ресурс] / Марина Юрьевна Гетманская. – Режим доступа: uch_2008_VII_00023.pdf.
5. Егорова К. Л. О так называемом телескопическом словообразовании / К. Л. Егорова // Филологические науки. – 1985. – № 5. – С. 56–60.
6. Лейчик В. М. Об одном малоизученном способе словообразования (“Телескопные слова” современного французского языка) / Владимир Моисеевич Лейчик // Филологические науки. – 1966. – № 3. – С. 14–21.

7. Омельченко Л. Ф. Телескопия – один из малоизученных способов глаголообразования современного английского языка [Текст] / Лариса Федоровна Омельченко // Филологические науки. – 1980. – № 5. – С. 66–71.
8. Тарасова Л. А. Словообразовательные способы нерегулярного сокращения морфов в современном английском языке (на примере телескопии) [Текст] / Людмила Александровна Тарасова. – Ашхабад : МНО ТССР, 1989. – 82 с.
9. Fradin B. Les mots-valises: une forme productive d'existants impossibles? / Danielle Corbin et al. Mots possibles et mots existants / Bernard Fradin. – Silexicales 1, Université de Lille 3, 1997. – P. 101–110.
10. Gaudin F. Initiation à la lexicologie française (De la néologie aux dictionnaires), Champs linguistiques / François Gaudin, Louis Guespin. – Bruxelles : De Boeck-Duculot, 2000. – 355 p.
11. Gorcy G. Les mots-valises, communication du 18 décembre 1998, Mémoires 1998–1999 / Gérard Gorcy. – P. 217–226.
12. Grésillon A. La règle et le monstre: le mot-valise. Interrogations sur la langue, à partir d'un corpus de Heinrich Heine / Almuth Grésillon. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1984. – 192 p.
13. Grevisse M. Le bon usage. Grammaire française / M. Grevisse. – Paris : Editions J. Duculot, Gembloux, 1993. – 1762 p.
14. Guilbert L. La créativité lexicale / Louis Guilbert. – Paris : Larousse, 1975. – 285 p.
15. Larousse. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>.
16. Martin J. P. La condensation / Jean-Paul Martin. – P. : Poétique 26, 1976. – P.181–206.
17. Milner J. Les monstres de langue / Judith Milner. – DRLAV 27, 1982. – P. 24–45.
18. Mortureux M.-F. La lexicologie entre langue et discours / Marie-Françoise Mortureux. – Paris : SEDES (Campus Linguistique), 1997. – 192 p.
19. Paris J. L'agonie du signe / Change 11 // Jean Paris. – P., 1972. – P.133–173.
20. Ronat M. L'hypotexticale / La Langue manifeste (éd. M. Ronat) // Mitsou Ronat. – Paris : Action Poétique, 1975. – P. 89–102.

Джерела ілюстративного матеріалу

21. AgoraVox, le 19 septembre 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mobile.agoravox.fr/tribune-libre/article/mme-carla-bruni-sarkozy-a-la-bbc-44639>.
22. AgoraVox, le 17 septembre 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agoravox.fr/tribune-libre/article/hopitaux-francais-le-cauchemard-en-61704>.
23. Charente Libre, le 26 août 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.charentelibre.fr/2010/08/26/article-5-festival-du-film-tendance-tout-le-monde-se-laisse-poustache,339692.php>.
24. Le Parisien, le 11/04/2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.leparisien.fr/paris-75/paris-75005/une-nuit-a-bord-du-noctilien-11-04-2009-475264.php>.
25. Les Echos, le 09/01/2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lecercle.lesechos.fr/cercle/livres/critiques/221162589/consommacteurs-pouvoir>.
26. Libération, le 31 décembre 2001 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.liberation.fr/evenement/2001/12/31/douze-pays-sortent-leurs-mouchoirs_388844.
27. Libération, le 13 juin 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ecrans.liberation.fr/ecrans/2013/06/13/les-mobinautes-francais-surfent-pres-de-4-heures-par-mois_959088.